

*Каламайко Андрій Юрійович,  
кандидат юридичних наук,  
асистент кафедри цивільного процесу,  
Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого*

## **ЩОДО ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Проблеми реалізації функції представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді, в тому числі в умовах її законодавчого обмеження, були предметом наукових досліджень таких учених, як К. Гузе, Т. Дунас, П. Каркач, А. Лапкін, І. Радченко, М. Руденко, М. Стефанчук, О. Шандула та інші. При цьому перші дисертаційні дослідження були захищені ще на початку 50-х років ХХ століття. Серед них варто особливо згадати саме роботу професора С. Ю. Каца «Участь прокурора в радянському цивільному процесі (в народному суді та в касаційній інстанції)» [1]. Також важливе значення мала монографія професора «Участь прокуратури в радянському цивільному процесі» [2]. Зазначені роботи відповідали законодавству тих часів, і хоча політичні зміни суттєво вплинули на інститут прокуратури, творчий доробок Семена Юделійовича і нині є одним з фундаментальних наукових джерел.

Певним недоліком чинного правового регулювання є правовий статус прокурора в цивільному процесі. Стаття 57 ЦПК України містить норму, згідно з якою у разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача.

Однак загальноприйнятним є визначення, відповідно до якого під позивачем слід розуміти такого суб'єкта цивільних процесуаль-

них правовідносин в позовному провадженні, який звертається до суду на захист своїх прав, свобод чи інтересів, якщо вважає їх порушеними, оспореними чи невизнаними, або на захист прав, свобод чи інтересів якого звернувся відповідний правоуповноважений на звернення до суду суб'єкт [3, с. 293]. Прокурор не може набувати статусу позивача у випадку, коли він звертається в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах. У нього залишається свій специфічний правовий статус суб'єкта, який звертається за захистом прав інших осіб.

Набуття прокурором правового статусу позивача викликало критику Конституційного Суду України, який у справі № 3-рп-99 від 08.04.1999 р. наголосив на тому, що функцію представництва держави в суді виконують органи, яких держава уповноважила на здійснення відповідних функцій в спірних відносинах [4]. В обґрунтування своєї думки КСУ посилається на ст.ст. 6, 7, 13, 143 Конституції України, де зазначено, що ними можуть виступати органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, яким законом надано повноваження органу виконавчої влади. Такі «органи, уповноважені державою здійснювати відповідні функції в спірних правовідносинах» вступають у судовий процес в статусі позивача, навіть якщо справу порушено за позовною заявою прокурора.

Далі КСУ звертається до аналізу правової природи представництва прокуратурою України інтересів держави в суді (реалізація повноважень щодо захисту інтересів держави шляхом вчинення в суді процесуальних дій). З огляду на вищезазначене та те, що КСУ не заперечує право прокурора на звернення до (арбітражного) суду із позовом, презюмуємо, що прокурор може ініціювати розгляд справи за власною ініціативою щодо захисту інтересів держави, але при цьому зміна його процесуального статусу на позивача є суперечливою, такою, що не відповідає самій суті представництва та приписам Конституції і тлумаченням КСУ.

На перший погляд здається, що вказана у ст. 57 ЦПК України конструкція необхідна як певна фікція, оскільки держава є занадто абстрактною структурою для цивільний процесуальних правовідносин, конститутивною ознакою яких є індивідуалізований суспільний

зв'язок між конкретними персоніфікованими особами. Однак, відповідно до ч.2 ст. 48 ЦПК України позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава. Наведена норма прямо передбачає можливість держави брати участь у справі як позивач, тому жодних формальних проблем із набуттям державою статусу позивача немає. Це дозволяє зробити висновок, що відсутня потреба визначати прокурора як позивача у справі, а тому прокурор повинен залишатись у своєму процесуальному статусі суб'єкта, який звертається за захистом прав інших осіб, як це передбачено ст. 56 ЦПК України.

Наведені неточності правового регулювання не потребують значних зусиль для виправлення, однак вони мають суттєве значення для належної кваліфікації суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин та забезпечення подальшої єдності правозастосовчої практики.

### Література

1. Кац С. Участие прокурора в советском гражданском процессе (в народном суде и в кассационной инстанции) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. Кац. – Х., 1949. – 15 с.
2. Кац С. Ю. Участие прокурора в советском гражданском процессе : учеб. пособие / С. Ю. Кац. – Х., 1958. – 63 с.
3. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х., 2011. – 1352 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) у справі № 3-рп-99 від 08.04.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99#Text>